

ZPRÁVY

Zemřel akademik Zdeněk Nejedlý (9. března 1962)

Teprve generace budou moci zhodnotit význam akademika Zdeňka Nejedlého pro naši socialistickou republiku a pro naši kulturu. Byl to bojovník na mnoha frontách, který dal podněty a práci četným oblastem naší politiky a kultury, zvláště hudbě, české historii, literatuře, kritice, estetice i výtvarnému umění. Vždy však slučoval veřejnou a politickou práci s vědeckou a kulturní. Vždy viděl za svou práci život společnosti a člověka. Ať otevřete kteroukoli stránku jeho rozsáhlého vědeckého díla, najdete zřetel ke společnosti a důraz na lidové potřeby. A nejsou to jen díla z poslední doby. Nejedlý byl takový od počátku, kdy na prahu 20. století přímo revolučně vstoupil do naší hudebně vědecké literatury. Tehdy stál u **kolébky naší hudební vědy**. Jeho učitel Otakar Hostinský měl především zájem estetické a folkloristické. Nejedlý se v prvních vědeckých publikacích jevil především jako historik, kritik a estetik. Vrhla všestranný pohled na umělecký život, jsa vskutku vyzbrojen po všech stránkách teoreticky a prakticky, neboť byl žákem svého otce Romana, významného hudebního pedagoga, a učil se i u Zd. Fibicha.

Nejedlý jako historik účinně zasáhl tam, kde toho bylo nejvíc třeba. Na počátku 20. století přímo chrlil monografická a syntetická díla. Smetanovské práce zahájil již v r. 1900 a hudebně vědeckou monografií o Fibichovi započal své práce monografické, k nimž položil estetické základy svým Katechismem estetiky (1902). Hned za rok potom vydal Dějiny české hudby (1903), které daleko předstihují Srbovy Dějiny hudby v Čechách a na Moravě a vytyčují novou koncepci vývoje české hudby.

Po těchto souhrnných publikacích přistoupil k detailnímu hudebně historickému zpracování nejslavnějšího úseku našich dějin: husitství. V Dějinách husitského zpěvu (2. vydání 1954/55) ukázal, že husitský zpěv tvořil velmi důležitou složku husitského revolučního hnutí jako účinná podpora sociálního i národního povstání. Podal zde ideu a funkci zpěvu od prostého popěvků na pražské ulici přes rozvinutou píseň umělecké hodnoty až k vítěznému hymnu hnutí. Aby vystihl věrný obraz celé husitské doby, musel jako první z našich hudebních vědců prostudovat všechny prameny historické i hudební, zvláště důkladný český Jistebnický kancionál z doby kolem 1420, a vyrovnat se zejména s chatrnou stavbou díla K. Konráda Dějiny posvátného zpěvu staročeského (1882). Stavěl tu vskutku od prvních základů se všemi přednostmi Gollova žáka v historii a dal východisko i příklad nejen hudebním historikům, nýbrž i historikům vůbec. Byl totiž přesvědčen, že *dějiny hudby jsou dosud nejpodceňovanější částkou historického bádání u historiků ex professo*. Svým monumentálním spisem dokázal, jak zpěv a hudba jsou důležité v historickém vylíčení i poohopení doby a jejího hnutí. Vlad. Helfert, který v době okupace před druhým zatčením dokonale prostudoval Jistebnický kancionál a připravil s hojnými poznámkami transkripci jeho zpěvů do tisku, dal Nejedlému v mnohém za pravdu, i když zejména v transkripci notace doporučoval odlišná řešení.

Nejedlému ovšem nebyla žádná historie, tím spíše historie husitského revolučního hnutí a jeho zpěvů pouhým historickým dokumentem bez pedagogických perspektiv do budoucnosti. Vyplyvá to též z jeho konečného přání, *abychom i dále, vždy a ve všem poznávali a naplňovali odkaz husitské revoluce a v jejich stopách abychom se učili i být, čím ona byla.*

Pod zorným úhlem slavné husitské doby plánoval Nejedlý svá historická i literárněvědná díla a podával vyčerpávající obrazy našich hlavních zjevů a jejich života ve společnosti. Kromě B. Smetany, v jehož díle tvoří husitské revoluční hnutí podstatný podíl, věnoval zvláštní monografii Fr. Palackému (1921) a Al. Jiráskovi (1926), u nichž právě husitská doba měla zásadní význam pro povznesení národa a rozvoj pokrokových tendencí.

Ústředním životním zájmem stal se však Nejedlému Bedřich Smetana. Snad již krajanské sympatie, ještě více pak vzor Ot. Hostinského, který mu ukázal cestu k boji za velikost Smetanovy hudby, pohnuly Nejedlého k největšímu úsilí na poli smetanovského bádání. Studium Smetanovy hudby, české literatury i výtvarného umění dospěl Nejedlý k tomu, že Smetanu klasifikoval jako největšího a nejnárodnějšího českého umělce vůbec. Jeho životu a tvorbě doslova zasvětil svůj život. Z větších smetanovských prací jmenují aspoň Smetanovy zpěvohry (1908), B. Smetana I. (Zlatoroh 1924), B. Smetana (Ars 1924, v mnoha překladech), Smetana a kulturní politika Fr. Lad. Riegra (1915), zejména však čtyřsvazkovou monografií B. Smetana I. (Doma, Praha 1924), II. Na studiích (1835—1839, Praha 1925), III. Praha a venkov (1839—1840, 1929) a IV. Ve společnosti (1840—1843, 1933). K tomu všemu se řadí četné edice Smetanových děl, výstavy (od 1917) a úmorná heuristická a organizační práce.

Bylo v povaze Zd. Nejedlého rýsovat velké plány do budoucnosti bez ohledu na zdraví a věk. Jeho příslovečná podnětnost, spojená s bystrou kritičností a s činorodým jednáním, nedovolila mu setrvávat při jednom problému, při jedné monografii. Zůstavil geniální vědecká torza, která budou vždy mohutným pilířem, na němž generace postaví další syntetická zpracování.

Veliké úkoly, jež si uložil, rostly autoru takřka pod rukama, protože jeho cílem nebylo podat jen ucelený, individuální obraz Smetanovy osobnosti, nýbrž pohled na český společenský život kolem B. Smetany. Přitom hledal úkoly, jež druzí neřešili vůbec, a uvedl téměř na každé stránce nový údaj a nové poznatky. V tom ohledu věnoval například celé kapitoly společenskému tanci. Sleduje myšlenku podat v B. Smetanovi dějiny českého obrození a nové doby, připojil k němu též vylíčení života ve spisech o T. G. Masarykovi (4 díly a o 5 svazcích 1931—1937) jako dějiny naší společnosti a kultury v letech 1850—1882.

V monumentální monografii B. Smetana se mu neztrácelo Smetanovo dílo. V obraze venkova ve Lhoticích viděl budoucí Prodanou nevěstu, v obraze Prahy měl již na zřeteli Branibory v Čechách, Dalibora a Libuši. Nevykládal Smetanu tainovsky, z prostředí, nýbrž ze studia jeho díla vykládal život.

Je pochopitelné, že při důkladném poznání života a díla B. Smetany a při jeho zakladatelském významu postavil Smetanu jako vzor a kritické měřítko pro jiné individuality české i slovenské kultury hudební, například pro Dvořáka, Bellu, Janáčka a Nováka. K dílům těchto mistrů měl své výhrady, jež někdy vyhrotil s nejedlovskou vášnivou polemikou a kritičností. Tak například v Janáčkově viděl vůdce moravského separatistického směru, který nedbá jednotné myšlenky národního umění. Pokládal jej za naturalistu a za formalistu v nápěvkové teorii, projevujícího přibuzné znaky s novoruskou školou směru Balakirevova. Janáčkovu Pastorkyňu nepovažoval za lidově silné drama, protože svou lidovost zakládala na vnějšku.

Dnes je bohatou praxí, kritikou i širokou lidovou oblibou ověřeno, že dílo Fibichovo, Foerstrovo i Ostrčilovo, v němž viděl Nejedlý přímé pokračování smetanovských idejí, stojí za Dvořákem, Janáčkem i Novákem. Janáček nebyl žádný moravský separatista, nýbrž tvůrce nové epochy české národní hudby, tvořící na základě odlišných deklamačních i stylových zásad. Pak-li se umělecky inspiroval novoruskou školou, obrátil vědomě českou hudbu na

ruby, přitom však zůstal svůj, pevně zasazený do kořenů lidového zpěvu a mluvy.

Při vskerém důrazu, který kladl Nejedlý na domácí národní a lidovou kulturu, nezapomínal na srovnávací kritiku naší hudby s hudbou světovou. Ukázal to již velikým a šťastným pokusem o *Všeobecné dějiny hudby I (1916–1929)*, zvláště pak monografiemi *R. Wagner (1916)* a *G. Mahler (1913)*.

Velikost Nejedlého práce, jeho mohutný rozmach, pokrokovost, přesvědčující síla a vítězství byly dány též nepříznivým vývojem politických událostí u nás v první republice a jeho upřímným vztahem k Sovětskému svazu. Bojoval stejně za lidový charakter první republiky jako za nové sovětské Rusko. Založil Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s SSSR (1925), byl čestným předsedou Svazu přátel SSSR (od 1930), navštěvoval, počínajíc rokem 1925 Sovětský svaz, účastnil se dokonce prvního Mezinárodního kongresu na obranu práv koloniálních národů v Bruselu (1927) aj. Za těchto okolností bylo zřejmé, že bude první, kdo u nás vylíčí a napíše *Dějiny sovětské hudby (1936/37)* a kdo podá k 20. výročí Velké říjnové socialistické revoluce dvoudílnou monografii *V. I. Lenin (1937/38)*.

Jeho činnost za okupace v Sovětském svazu a po osvobození doma je dosud v živé paměti. Dostalo se mu právem mimořádných funkcí politických a vědeckých, vyznamenání a poct, neboť se stal velikým zjevem celé naší národní kultury.

Nejedlého díla — na 3000 prací, 200 knih — jsou proniknuta zásadou, kterou šířil ve svých estetických i kulturně politických publikacích:

Není vůbec pravda, že by mohlo být něco krásného, co není pravdivé, mravně zdravé a myšlenkově veliké... Zájem umění byl mi vždy především zájem o kulturní život národa a lidstva...

Tak pojímal Nejedlý krásu, život a umění. V tomto duchu také tvořil jako bojovník za novou lepší společnost a za nový život.

Celé generace se budou dlouho učit z jeho obrovitého díla.

Bohumír Štědroň

Cesta estetikova

Profesor Karlovy university Mirko Novák, český estetik a filosof, dožil se v říjnu roku 1961 šedesátí let (narodil se 3. 10. 1901). Že psané dějiny estetiky zatím u nás hodně pokulhávají, to ví Novák — sám také dějepisec estetického myšlení — dobře. Jeho hotové práce leží vykonány na něm, nové a plánované vznikají a čekají na světlo světa; s vykladači, kritiky a soudci to už je horší (a nejen v případě Novákově): povětšinou jsou jen náhodní, spíše glosátoři než analytikové. Že si ovšem celoživotní dílo našich universitních nebo chcete-li „akademických“ estetiků zaslouží řádného zhodnocení, o tom není pochyby. Rozeštráno mezi minulostí a přítomností, navazuje po svém na tradici starší české empirické estetiky (tak třeba u Nováka prostřednictvím Nejedlého na klasický odkaz Otakara Hostinského), naráží na myšlenkové proudy XX. století — mezi nimiž byla ovšem i moderní estetika buržoazní — tu podléhající, tu se s nimi střetající, a ve svém dozrávání překračuje „mosty“ a hlásí se k estetice marxistické. Ta mu totiž nebyla neznáma již na konci let dvacátých, jak o tom např. výmluvně svědčí *„Základy vědy o umění“* z roku 1928, ale z níž si zprvu Novák spíše jen vypůjčoval, z níž napřed jen pro sebe využíval některých kategorií a postupů. I vývojové peripetie a hodnotu Novákových prací určuje v podstatě toto vyrovnání s marxismem a nakonec recipování nového světového názoru, vědecké filosofie. Neobešlo se to bez svárů a bez vnitřního napětí mezi tradičním — a dodávám také: poctivým — akademismem a mezi marxistickou estetikou; to myslím nemá smyslu zapírat. Již ne proto, že se právě zde ukázalo, kdo tu byl z hlediska objektivních potřeb vývoje společenského i vědeckého silnější. I Novák se nestává marxistou naráz, nějak bezbolestně a „vzorově“, beze styku se svou vlastní „prehistorií“.